

ծը: Ես չեմ կրնար այդ վերագրումը քնն-
նութեան ենթարկել: Բայց ինձի համար
երկրորդական նշանակութիւն ունի այդ վա-
ւերականութիւնը: Գաւազանագիրքի ճշ-
գումբիւն ուր յաջորդութիւններ և գահա-
կալումներ կը նստին, բայց ուր չի մըտ-
նէր ժողովուրդի վաւերական զգայնու-
թիւնը՝ արուած պահէ մը, շրջանէ մը: Պատմարանի այս կարեւոր աստիճանութիւ-
նը մինակը չի բաւեր դէմք մը արուեստի
բարձրացնելու համար:

Ոձ:— Յովհաննէս կաթողիկոս կը փոր-
ձէ այն ոճը, որուն նախատիպը կուգայ
կտրենացիէն: Անիկա արհամարհանք ունի
գրեթէ Շապուհ Բագրատունիին գէմ, ո-
րուն պատմելու ձեւը կ'որակէ «զեղչուկ
բարբառ»: Ու քերթողքէն արտայայտելու
իր ձեւը մնայուն նկարագիր մը կը դառ-
նայ և կը կազմէ անոր ոճը: Յատկանշու-
նէր են

1. Հովանիներու ստաստրիսն
2. Բաղդրանշնութեան հրդ
3. Քերականական օրհն/ներու դիմ զան-
ցատրիսն (ոչ միշտ)
4. Կոստանու բառերու, բացատրիսն-
ներու (երբեմն խնայի)
5. Թափ
6. Առագոյրիսն
7. Խորացնան ճիւղ
8. Հոնտրութիւն
9. Ուռուցիկութիւն
10. Մարիսն

Դիմիւն Դիմիւն: Անկախաբար իր զը-
բական թերութիւններէն ու յորինուած քի-
անխնամութենէն, գիրքը գերազանցապէս
թելադրող է ու կ'արտայայտէ տեսակ մը
լիմաստաւորութիւն: Անիկա մեր միջին
դարն է, քաղաքական թէ հոգեբանական
տեսակէտներով: Մեր բարքերէն այն քիչ
մը բանը որ սարգած է հոն, մեր իշխան-
ներէն այն դժբախտ կեանքը որուն իրա-
դարձութիւնները կը լեցնեն անոր էջերը,
մեր հաւատարիսն այն կատաղի extaseը ո-
րուն տարփողն է ան, մեղի կը տանին
մտապատկերելու այդ մտայն շրջանը ուր
փառքերէ փառք ու անդունդէ անդունդ
անցնող մեր ցեղը իր յետին դաւարումները
կ'ապրի գարաւոր գերութեան վերջնական
համակերպումէն առաջ: Կ'զգաս որ այդ
ցեղը ալիս մշտապէս կտրած է յոյսը իր

քաղաքական ճակատագրէն ու բնադրող
կը փոթթուի գերազոյն կոտանին, որ իր
խարխլած գոյութիւնը պիտի պաշտպանէ
տօրական, թէ՛նամի տարրերուն մէջտեղը:
Վարդանանց նահատակութեան նուիրուած
գիրքը (եղիւ) տարածման կը մնայ հակա-
ռակ իր բոլոր չքեղանքին, այս էջերուն
մօտ, որոնք արուեստէն չեն աններ իրենց
ներքոր կենդանութիւնը:

Նիկոլայ (Կիպրոս)

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՅՈՒՇԵՐ ՆԻՇԵՐ

Աշունի գրականութիւնը կը տիրապե-
տէ:

Գարուն գրիչներ կը բողոքեն, մեր մէջ
և ամէն տեղ:

Հինը նորը կ'անգոսնէ: Նորը հինը կը
ձաղրէ:

Ճիւղոմ Փափինի Սյու գրականութեան
վրայ— «Su questa letteratura» վերադառնու-
թեամբ նորածին «Պէզաս» մէջ քննադա-
տական գրութիւնը աջէն ձախէն կը քար-
կոծուի և կը քննադատուի վարպետներէ
և սկսնակներէ: Զարմանք չէ: Վերածնուն-
դի գրականութեան ասպետներ կ'ուզեն մը-
նախ անոնք միայն, որոնք թեւակոխեր են
աշունը:

Ոչ մէկ ասող ետ չի դառնար, չու-
զեր տեսնել իր յաջորդը: Արեւելք չի տես-
ներ Արեւմուտքը: Գարունի դեռատի գը-
րողները նշանակութիւն չունին աշունի
վարպետներուն քով:

Այսպէս կը մտածէ նաեւ Պ. Արշակ Զօ-
պանեան. ասոր ապացոյց՝ կ'ուզէ վերա-
կանգնել «Անանիս» գրական տաճարը: Եւ
անա մեր նոր գրականութեան փոքրիկ
քուրմերը պարսաւտիկ կ'ուզեն «Մութ խա-
ւեր»ու հեղինակի ճակտին:

* * *

Եւ անուն մեր մոռացի . . . հիները
զայս չեն ուզեր լսել և ոչ իսկ երազի մէջ:
Սակայն նորերը խորշելով բազմաժամա-
նակեայ թառամ գրականութենէն, չեն ու-
զեր հաւատալ որ ժամանակին հիներն ալ

ունեցիր են աղուոր վարդաստաններ եւ նոնենեայ շէնչող պողոտաստաններ:

Տղայամիտ եւ քիչ մըն ալ չարամիտ նախանձէն չարժեալ հին ու նորի պայքարը երթալով կը բռնկի: Մեր գրական եւ լրագրական պատմութիւնը լրջօրէն ուսումնասիրողը պիտի անդրադառնայ որ կուտքի պէս պաշտուած են այն հեղինակները, որոնք չեն գտած իրենցմէ աւելի միջակ միջակութիւնները:

Հին ու նոր դրողներէն անոնք որ փառքի մուրացիականներն են, որքան որ արժանիք մը չունենան, առող հանգերձ կը պահանջեն որ ծափահարութիւն չմերժուի իրենց: Փորձառու գրագէտ քննադատը կ'արգահատի այդ փառատենչիկ գրողներու վերայ:

Ի՞նչ կարելի է ընել. . . «Պրոփինըն ժողովարար զինքն ոսկի կարծիք»: Առաքել Սիւնեցին այդպէս է բռնած, այդպէս ալ մտածեր են մեր հին գրողներէն ամէնէն անարժանները:

Այդ պղնձ գրիչներն են որ հինի նորի պայքար մղեն:

Հիները նորերը անդոտնելու չեն: Հինը նորի արժանիքը մոռնալու չէ:

«Պայպար» մէջ ինծի անծանօթ մը անցեալները զիս քիչիկ մը կը խժրծէր, բսելով որ ես պարզապէս քաջալերելու համար կը զովեմ եւ կը գնահատեմ նորերը: Ես արդ՝ անոր կը պատասխանեմ. «Մարդու չհաւնողը շատ աւելի դժբախտ է, քան անիկա որուն մարդ չի հաւնիր»: Եւ չէ այս իմաստուն խօսքը՝ այլ Լա Ռոշֆուգօյին:

* * *

Ժամկոչներու սեպհականութիւնն է գարձեր չարբեալ եւ չփաղեալ գրականութիւնը:

Ինչո՞ւ այսպէս կ'ըսեմ:

Ժամկոչը ամիրաններու բազկաթողը կը մաքրէր, եւ աղքատին մինտէրին վրայ կը կոխէր կ'անցնէր: Առաջինը կը յարգուէր, վասնզի կուտ ունէր գրպանին մէջ, երկրորդը կ'անարդուէր, վասնզի կուտ չունէր մինտէրին տակը:

Կը մեռնի հարուստ մը, թաղմանական սիւնակներ կը նուիրէ լրագրող անոր կենսագրութեան: Կը մեռնի աղքատը, ան դուցէ աղքատացի է հասարակութեան չա-

հերուն եւ աղքատին դրամ չինայելուն համար: Այդ ի՞նչ փոյթ գրական ժամկոչին:

Այսպէս խորհելու իրաւունք ունիմ, երբ կը տեսնեմ որ կը մեռնին կարգ մը անձնատուրութիւններ որոնց մասին կը լռէ մամուլը:

* * *

Մեռաւ Անմեղեանը, չորս տղէն զատ բան մը չգրուեցաւ վրան: «Գրիչ եւ Սուրբի յարդուած, սիրուած հեղինակը իր թերթի աշխատակցին վրայ շատ բաներ կրնար գրել «Կոչնակ»-ին մէջ (ուր ընդհանրապէս կը կարգամ իր համով հոսով յիշատակաւ բանը) . . . բայց լուծիւն կը պահէ, եւ այդ լուծեան պատճառը ինծի անծանօթ կը մնայ (*):

Գարձեալ ինչո՞ւ Անմեղեանի ժամանակակից խմբագիրները որ ներկայիս կարգ մը պարբերական թերթերու մէջ գրիչ կը շարժեն, եւ լուծիւն կը պահեն: Կուտակեցաւ . . . թէ անձնական խնդիրներ կան . . . : Մեռելներէն ալ ողջերը հաշիւ կը պահանջեն: Հայ մամուլը շատախօս տղու մը կը նմանի. հարկ եղած տեղը կը լռէ, հարկ չեղած տեղը կը խօսի:

* * *

Մեռաւ Սեղբակ Ծովիկեան: Ծանօթ անծանօթի մը պէս ապրած էր, անծանօթ ծանօթի մը պէս մեռաւ: Միք. Վարանդեանի եւ Ա. Ահարոնեանի անծանօթ մը չէր: Հին հնչակեաններուն ալ անծանօթ մը չէր: Արտասահմանի խմբագիրները չուղեցին զիանձլ թէ ինչո՞ւ ան Պապը Ալիի դէպքէն անմիջապէս վերջը Սեբաստիա տքսորուեցաւ: Եւ չզանուեցաւ մէկը Միլանի մէջ որ անոր մահուան ասթիւ անկեղծ ըլլար բսելու թէ ան ինչե՞ր կատարած էր Միլանի հայ հասարակութեան աղգանուէր գործնական կեանքին մէջ: Եւ հոն մօտէն ակնհասեալ եմ եղած. բանուորը, ուսանողը, արուեստագէտը, գրագէտը, դիւանագէտը, հայրապետութեան ու հանրապետութեան նուիրակները բարեյլաւատակ Ծովիկեանէ կը հիւրասիրուէին: Հայը հացի կարօտ, գործի կարօտ՝ անոր

(*) Ասորուան երբ կը գրէր այս տղերը Գրիչ եւ Սուրբի հեղինակը, Մինաս Զեբադ, մահուան հետ կը պայքարէր: Այս պիտի ըլլայ անոր լուծեան պատճառը: Խմբ. Ս.ՈՆ

ամէն դուրսը կախած չէր հետանար։ Ան ամէն առէն աղգասիրութեան շարժիչ մեքենան կ'ըլլար։ Դպրոց, եկեղեցի կանգնելու պարագային, ամէնէն առաջ Ծովիկեան մէջտեղ կը նետուէր, Մարտիրոսեաններէն սկսեալ ամէն հայ հարուստի զուարթը կը զարնէր, յուսահատ մերժումներու առանց չէր յուսահատուի, կրակ տեղացող արեւին կիզիչ երկինքին տակ, ան ինծի հետ զուսնէ զուսն կ'ըլլար, համեստ գունամար մը ձեռք կը բերուէր և կը վարձուէր չէնք մը ուր տաղին անդամ կը պատըսպարուէին մեր Մխիթարեան միաբանութեան որդեգրած որբերը։

* * *

Ճիշդ է արդեօք իտրենային ըսածը թէ. «Առ ինկն Հայաստանաց շուք տնտեսիւրիս ինկնտրեան և եղարանաց բանաստեղծ»։ Բայց Անանիոս Երեմիայի ևս ուսմունքի այդ անսիրութիւնը դատապարտած է։ Ինչպէ՞ս մեկնել օրէ օր նոր թերթերուն տնունը։ Կ'ապրին այդ թերթերը, ուրիմ հայը կը սիրէ գիրքը, կը սիրէ ուսմունքը և կ'ապրենք իր հին ու նոր թերթերը։ Ի՞նչ կ'ըսեն թերթերու խմբագիրները։ Չեմ հարցնիր յոգուածագիր աշխատակիցներուն. անոնք զրջով չեն ապրիր։

* * *

Բայց դրամութիւնը, բնէ կ'ուզեմ զրելով ապրելու փառամոլութիւնը մեր ցեղին ժառանգական հիւանդութիւն մը դարձաւ։ Գնարով, գրքով ու ո'ր կը յուսայ ապրիլ, խրատ մ'ունիմ անոնց այս համեստ քառեակովս.

Թէ գրիչդ չարժէր և ոչ մէկ գէնար,
Բրիչդ ա՛ռ ձեռքդ, պարագ մի՛ կենար։
Անօթին երգելով փորը երբ կը շտապուց.
Ասոր հակառակ ունի՛ս ապրողդ։

* * *

Անպարկեշտ իզական տարադի գէմ Լատին եկեղեցին բուռն պայքար կը մղէ։ Եկեղեցիէն կը մերժուին անոստոքները, հայ եկեղեցականն ալ վաղուց ասոր գէմ խտրու բողոքած է, Յովհան Մանդակունի հայրապետը կ'ըսէ.

«Եւ արդ ոչ ահիւ և խանդաղատադին մաղթանօք կամք առաջի Աստուծոյ՝ աղա-

չել և մաղթել զվիրացն բժշկութիւն. այլ ի ժամ աղօթիցն և պաղտանացն և թողութիւն մեղացն խնդրելով՝ լուանամք և օծանիմք և զհանդերձսն պաճուճեմք, որպէս թէ ի բողանոցս կոչիցիմք, կամ ի թատերս խաղուց . . . »։

Լատին օրիորդը այս բողոքին գէմ կ'առարկէ թէ ինչո՞ւ Լատին կղերք մօտայի հետեւելով հեծելանիւ կը նստի . . . Հայ օրիորդը կ'առարկէ թէ ինչո՞ւ մեր վարդապետները, հակառակ հին եկեղեցական օրէնքին, մօտայի հետեւելով՝ մօլութին թողք փաշաներուն պէս կըճատ ձեւ մը կուտան։

* * *

Մարդկութիւնը միշտ միեւնոյն ձերն է, և միշտ միեւնոյն երիտասարդը։ Հին բարքերը միշտ կը նորոգուին։ Լորտ Պայրըն «Սարգսնապարտի մէջ իր ցփութիւնները կը նկարագրէ։ Իր կինը Լարս երբ բժշկէն կը ստուգէ որ իր այլը զիտակցութեամբ և ոչ թէ խնթ վիճակի մէջ գրած է այդ խնէնէութիւնները, կը խզէ ամուսնութիւնը, կը բաժնուի իր բանաստեղծ այրէն։ Դար մը վերջը այդ հինցած բարքերը կը նորոգուին «Հերանու Երգեր»ու երգիչին բաղնիքներուն մէջ։ Բարքերը կը հիւնան, բարքերը երիտասարդ կը մնան. և ահա այս օրերուն մէջ Պ. Մարկոսեանի թարգմանած «Երջիկ Մոսոնեան» վէպին մէջ կը տեսնենք որ Պայրընի Միրբան աւելի պարկեշտ է քան Մօրիս Տեքօպրաի Մատոնեան։

Սպարտական կիսամերկութիւնը կը նորոգուի ժամանակիս իզական ապրողը։ Լա Պրիւէր եթէ ողջ ըլլար՝ հակառակ իր աղտոտամտութեան՝ աչքերը դոցած պիտի բանադէր կիսամերկ նոր սպարտուհիները։ Ու մօրութիւն կըճատող հայ եկեղեցականներն ալ պիտի ազատէին իրիմեան Հայրիկի բանադրանքներէն։

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

